

Møde i Skjelskør den 6. September.

Efter en Indledning af Formanden holdtes følgende Foredrag:

Gamle Kristusbilleder i vore Kirker.

Af J. Kornerup.

Ærede Forsamling!

Over hele Kristenheden findes der jo en uendelig Mængde Billeder af Kristus lige fra Middelalderens Dage og til vor Tid, baade højst ufuldkomne, barnlige Billeder og smukke Kunstværker af de største Mestre. Og dog er dette, at afbilde Herren, en uopnaaelig Opgave, noget, som hverken Maleren eller Billedhuggeren kan fremstille; thi den guddommelige Natur hos Herren kan man ikke skildre. Fra gammel Tid følte man ogsaa dette, og som en Nødhjælp lagde man derfor om Frelserens Hoved en Straaleglans, en Glorie, i ældre Tider prydet med et Kors for at skille ham ud fra Helgener. Ved nærværende Lejlighed vil jeg kun omlale to større Grupper af Kristusbilleder fra Middelalderen i vore Kirker: Skildringen af den sejrende og den lidende Kristus.

De ældste Kristne havde en vis Sky for Billeder, dels som en Arv fra Jøderne, dels fordi de saae Hedningerne tilbede Afgudsbilleder; men alligevel varede det dog ikke længe, førend der begyndte at udvikle sig en kristelig Kunst, som f. Ex. i Roms Katakomber, hvor man finder Freskomalerier, der fremstiller den gode Hyrde, der bærer det vildfarne Lam hjem paa sine Skuldre, eller Vinstokken, ifølge Herrens Ord: »Jeg er Vinstokken, I ere mine Grene«.

Efterat Kristendommen havde sejret, tog man snart

ikke i Betænkning at imødekomme de Troendes naturlige Ønske: at se Kristi Person afbildet i Kirkerne. Kunstnerne holdt sig til det bekendte Signalement, som en Romer, Lentulus, der skal have set Herren i Jerusalem, antages at have sendt til Rom. Ægtheden af dette Dokument kan ganske vist ikke hævdes, men da det giver en meget smuk og værdig Skildring af Jesus, tager jeg ikke i Betænkning at bringe det i Erindring ved nærværende Lejlighed.

»Han er,« skriver Lentulus, »anselig og høj af Vækst og har et saadant Udseende, at enhver elsker eller frygter ham. Han har brunligt Haar, foroven glat og forneden kruset, og har Haaret skilt paa Nazaræernes Vis. Han har en høj Pande og et glad og tilfreds Ansigt uden Rynke eller Plet; Næse og Mund ulastelige. Ansigtet vidner om Oprigtighed og Bestandighed. Øjnene er store og klare. Han vækker Frygt og Bæven, naar han irettesætter, er fuld af Kærlighed og Sagtmodighed, naar han formaner, glad, men dog tilbøjelig til Alvor. Man har aldrig set ham le, men oftere har han grædt. Han taler lidet, men alt med Anstand. Hans Skikkelse er fortræffelig fremfor andre Menneskers.«

Denne Skildring af Jesus stemmer i Hovedsagen overens med en anden yngre af en græsk Munk, Nicephorus, der levede for 600 Aar siden og siger, at hans Beretning er grundet paa ældgamle Beskrivelser.

Kristustypen, saaledes som vi kende den fra de ældste Fresko- og Mosaikmalerier i Grækenlands og Italiens Basilikaer, stemmer nøje overens med Lentulus's Signalement, og denne Type er fulgt igennem Tidernes Løb til vore Dage, saaledes i Thorvaldsens Marmorstatue i Frue Kirke i København, vistnok det skønneste Billede af Kristus her i Landet.

Det synes betænkeligt, hvad flere moderne Kunstnere, f. Ex. Munkaczi i det bekendte Maleri, Kristus for Pilatus, har forsøgt, at forlade denne Type og skildre Herren som en udtæret Fanatiker. Traditionen har her en stor Magt, fordi

den har hersket fra Kirkens ældste Tider, saa at de Kristne nu engang bære dette ideale Billede i deres Hjerter.

Paa den Tid, da de første Stenkirker opførtes i Danmark, Slutningen af det 11te Aarhundrede og især det 12te, var det almindelig Skik at pryde Halvkuplen i Alternischen med et stort Freskomaleri af Kristus, siddende paa sin Herligheds Trone, holdende Evangeliet i venstre Haand og udstrækkende den højre til Velsignelse over Menigheden. Han omgives af en mandelformet, straalende Regnbue paa mørkblaa Bund, og udenfor den svæve Evangelisternes fire symbolske Billeder: den vingende Løve samt Oksen, Ørnen og Engelen. Denne imponerende Komposition¹⁾, hvis maleriske Virkning ifølge byzantinske Forbilleder undertiden forhøjedes ved gyldne Glorier og Prydelser, der glimrede i Alterlysenes Skær i den mørke Kirke, maa have forekommet Menigheden som en mystisk og prægtig Aabenbaring. Saadanne Malerier har der været i de fleste af vore Kirker fra det 12te Aarhundrede, og der er fremdraget flere af dem under tykke Lag af Overhvidtning, som i Skibby ved Roskilde, Alsted ved Sorø, Sæby ved Tis Sø og Hagested ved Holbæk. De stemme nøje med gamle byzantinske Malerier i Syden og har kunnet staa sig i de 700 Aar, dels fordi de er malede i den vaade Kalk, dels ogsaa, fordi Overhvidtningen har beskyttet dem i den lange Tid.

De ældste Kristne afbildede ikke Kristus paa Korset af Frygt for Hedningernes Spot. Først ved en Kirkeforsamling i Byzans i Aaret 692 blev man enig om, at det var tilladeligt at afbilde den Korsfæstede. Det ældste Billede i Norden af Kristus paa Korset er det paa den store Runesten i Jellinge. Kong Harald Blaatand lod som bekendt denne Sten rejse til Minde om sine Forældre og tilføjede i Indskriften med stolt Selvfølelse, at det var den samme Harald, »som vandt hele Danmark og Norge og

¹⁾ Efter Johannes's Aabenbaring 4. Kap. og Ezechiel 10, 16.

gjorde Danerne kristne«. Paa den fire Alen høje Granit-blok er paa den ene Side udhugget en af Ormslyngninger omgiven Grif, et Afgrundens Dyr, Sindbillede paa Heden-skabet, og paa den anden den Korsfæstede. Hans Hoved er omgivet af en Korsglorie; Fødderne ere adskilte og hvile paa et lidet Fremspring i Stenen. Det hele er raat udført, men bredt og djærvt, passende til sine Omgivelser og et historisk Minde om Kristendommens Indførelse i Danmark.

Efter en ældgammel Bestemmelse¹⁾ skulde enhver Kirke eje et Billede af den Korsfæstede i Skulpturarbejde, »som skulde ophænges paa et aabent Sted imellem Højalteret og Menigheden« : i Korbuen. I alle vore ældre danske Kirker har der ogsaa hængt store Trækrucifixer i Korbuen, som oftest støttede paa en Tværbjælke og undertiden med Figurer af Jomfru Maria og Johannes ved Siderne; men nu har man paa de fleste Steder flyttet dem fra den oprindelige Plads.

Foruden disse store Krucifixer fandtes der ogsaa smaa af Kobber, som stod paa Højalteret. Præsterne førte dem med sig og lod Syge og Døende kysse dem. De kunde ogsaa anbringes paa en Stang til at bæres i Spidsen for gejstlige Processioner. Undertiden ere disse Krucifixer fra den romanske Stils Tid, rigt udstyrede med Forgyltning, Emaillé og Bjergkrystaller. Enkelte ere udskaarne i Hvalrostand, dette Stof, der hos vore nordiske Forfædre traadte i Stedet for det kostbare Elfenben. Saaledes ejer Nationalmuseet et sjældent Kors af Hvalrostand fra omtr. 1050, som ifølge Indskriften har tilhørt Svend Estridsens Datter Gunhild. Desværre er Kristusfiguren, der har hængt paa Korset, gaaet tabt, men man kan se af Korsglorien og Bloddraaberne ved hver Haand og Fod, at den har været der¹⁾.

¹⁾ Brunius: »Skånes Konsthistoria«, S. 552.

²⁾ Omkring Kanten læses: VIDETE MANUS MEAS ET PEDES MEOS DICIT DNS.

I Herlufsholms Kirke staar paa Alteret et Krucifix fra omt. 1300, hvor Jesu Legeme ogsaa er skaaret i Hvalros-tand. Rimeligvis har en gammel Benediktinermunk i Skov-kloster siddet og udskaaret dette fine, mærkelige Stykke.

Den tidligere Middelalders Krucifix er, skønt i det hele meget barnligt udførte, ærværdige Minder fra Kirkens ældste Tider. De adskille sig i flere Henseender fra den senere Middelalders Kors. Fremstillingen af den Kors-fæstede er i hine symbolsk, men i disse realistisk. Lige til omtrent 1300 er Herrens Fødder adskilte og og hvile ofte paa et Fodbrædt, en Konsol. Denne Besyn-derlighed har en dybere Betydning; thi man har herved paa en naiv Maade villet antyde, at Kristus har ofret sig frivilligt for vore Synder og Overtrædelser. Ansigtet er uden Spor af Lidelse, og Øinene aabne som paa et levende Menneske. Meningen er den, at Kristus lever evigt i Him-len¹⁾. I Stedet for Tornekrone bærer han en aaben Konge-krone, og man har herved villet udtrykke, at han var Jødernes Konge, som Pilatus lod skrive over ham. Nationalmuseet eier flere mindre Kors fra det 12te Aarhundrede med kronede Kristusfigurer, og i enkelte af vore Kirker bevares endnu store Trækrucifix med adskilte Fødder, saaledes i Strø Kirke ved Hillerød, Gislinge ved Holbæk og et Krucifix fra Fodby nu i St. Peders Kirke i Næstved.

Omkring Lænderne bærer Kristus et Klæde, der i ældre Billeder undertiden ser ud som et lidet Skørt, og mærke-ligt nok findes der undertiden Exempler paa, at han hænger helt paaklædt paa Korset. Et saadant Krucifix omt. fra Slutningen af det 14de Aarhundrede hænger endnu paa sin gamle Plads over Korbuen i Østre Wrams Kirke i Skaane. Kristus har Krone paa Hovedet og adskilte Fød-der og er iført en fodsid Kjortel med vide Ærmer og et Bælte om Livet. Ogsaa i Nustrup i Sønderjylland, i Kirkens

¹⁾ J. Kornerup: »Middelalderens Fremstillinger af Christus paa Korset«, Aarbøger f. nord. Oldk. og Hist. 1871, 2. 259.

vestre Ende, hænger et stort Trækrucifix, hvor Kristus har en lignende lang Kjortel med et Læderbælte om Livet og Krone paa Hovedet. Dog er sidstnævnte Billede neppe ældre end Slutningen af det 15de Aarhundrede. Disse paaklædte Kristusbilleder lede Tanken hen paa en gammel Legende, som Biskop Gregor af Tours (+ 595) fortæller. Han skriver, at paa hans Tid blev et Billede af Kristus, der hang nøgen paa Korset, fremstillet i Kirken i Narbonne. Men Herren havde da fortørnet aabenbaret sig for Præsten og befale ham at tilhulle Billedet med et Klæde. Da Befalingen ikke blev efterkommet, blev Præsten straffet af Himlen, og da lod Biskoppen et Klæde hænge over Billedet.

Omtrent ved Aar 1300 foregaar der en stor Forandring i Skildringen af den korsfæstede Kristus, der næsten fortrænger Billedet af den sejrende Kristus. Hvad Udførelsen angaar, synes det, at Billedhuggerne nu har følt Nødvendigheden af at studere Anatomi, hvad der ikke er Spor af, at de tidligere har gjort. I en gammel engelsk Klosterkrønike, forfattet af Abbed Thomas Burton i Slutningen af det 14de Aarhundrede, fortæller han, at hans Forgænger, Abbed Hugo, havde i Aarhundredets Begyndelse bestilt et Krucifix til Kapellets Kor, og Kunstneren arbejdede ikke paa nogen smuk eller vigtig Del af sit Arbejde undtagen om Fredagen og nød da kun Vand og Brød. Og i al den Tid havde han stadig en nøgen Mand for Øie, og han lagde Vægt paa at give sit Krucifix Modellens Skønhed¹⁾.

Fra nu af bliver Skildringen realistisk. Maaske havde St. Franciskus og hans Munkes Fordybelse i Jesu Lidelseshistorie nogen Del heri. Billedhuggerne stræbte at fremstille det af Smerten forpinte Legeme saa gribende som muligt. Det symbolske Fodbrædt under Frelserens Fødder forsvinder, og man gennemborer dem nu med en enkelt Nagle. Legemet hænger tungt ned paa Korset med

¹⁾ •Historisk Arkiv• 1885, S. 123.

al sin Vægt. Hovedet er sunket ned til den ene Side, Munden aaben, Øiet brustent, Frelseren har udaandet. For at gøre Illusionen større, maler man Billedet med naturlige Farver. Over det hvide Legeme risler de røde Bloddraaber ned fra Tornekronen, fra Saaret i Siden og fra Naglerne i Hænder og Fødder.

Af saadanne Krucifixer fra Middelalderen har vi endnu i Danmark en stor Mængde i Kirkerne, og det kan ikke nægtes, at en Del af dem er meget uskønne og raat skaarne; og dog tror jeg, at Menighederne, som er vante til at se disse naive men ærværdige Billeder, nødigt vil have dem fjernede. Der gives heldigvis ikke faa udmærkede og værdige gamle Billeder af den Korsfæstede, som endogsaa passe langt bedre sammen med de gamle Kirker end de moderne Krucifixer, som tit, hvor glat de end ere udførte, mangler Aanden.

Jeg kunde nævne det store smukke Krucifix, som hænger ned fra Hvælvingen i Sorø Kirke og som maaske er et Værk af den berømte Billedhugger Claus Berg. Det er betegnet med Biskop Lage Urnes og Abbed Henrik Tornekrandses Vaabener og Aarstallet 1527 og er et virkeligt storslaaet og ædelt Kunstværk. Herrens Legeme er 5 Alen langt. Ogsaa i Fjennelsevillie Kirke staar der paa Alteret et legemstort smukt udskaaet Trækrucifix fra samme Tidsalder. Det har tidligere tilhørt Holme Kloster i Fyen, det nuværende Brahetrolleborg. I Stubbekøbing Kirke hænger paa sin gamle Plads i Korbuen et stort smukt Krucifix, ligeledes fra omtr. 1500, og der kunde nævnes mange flere.

En egen Gruppe af Kristusbilleder er den, som ses paa den hellige Veronikas Svededug, der ofte er gengivet i Maleri. Legendens fortæller, at den blodstige Kvinde, Veronika, mødte Jesus, da han bar sit Kors til Golgatha. Greben af Medlidenhed havde hun da med sit Tørklæde tørret Sveden af hans Ansigt, og se: hans Træk havde fæstet sig paa Klædet! I Vordingborg Kirke hænger en

Trætavle med et Maleri af Kristi Ansigt efter Veronikas Svededug. Selve Ansigtet er kun en aandløs Kopi, men Underskriften er ret mærkelig. Først meddeles det, at det er malet efter et sandt Billede af vor Frelser, som ses i Rom hos den hellige Johannes, rimeligvis Kirken San Giovanni in Laterano. Derefter ses en Linie, og under den staar:

HÆC LINEA DECIES SUMTA EST VERA LONGITUDO
CORPORIS SALVATORIS NOSTRI IESU CHRISTI
UTI A LENTULO HIEROSOLYMA ROMAM MISSA EST.
Sagnet vil altsaa, at Lentulus ogsaa skal have sendt Kristi Høidemaal til Rom.

Man skulde tro, at alle kristne Mennesker kunde være enige om, at Krucifixet, Tegnet paa vor Frelse ved Kristus, ligesom i de gamle Dage burde hænge i alle Kirker; men det er desværre ikke Tilfældet. Som bekendt taales dette Billede ikke i den reformerte Kirke. De Reformerte og Puritanerne i England havde set den megen Overtro, som Katholikerne drev med disse Billeder, og holdt sig strængt til det gamle Testamentes Forbud mod Billeddyrkelse og især til Profeten Nahums Ord: »Jeg vil udrydde det udskaarne og støbte Billede af din Guds Kirke«. I England blev det ved en Parlamentsakt bestemt, at Krucifixerne i Kirkerne skulde ødelægges, og denne Befaling blev saa nøiagtig udført ved Dronning Elisabeths Tronbestigelse, at der nu ikke i nogen Kirke i England findes noget Billede af den Korsfæstede.

Lige saa stræng i dette Punkt var Reformatoren Calvin og hans Medhjælper, Theodor Beza, som skriver følgende: »Gud give, at de kristelige Øvrigheder vilde sønderlaa alle Billeder, hvormed den kristelige Kirke er bleven skammelig vanhelliget, men i Særdeleshed dem med Korset og den Korsfæstedes Billeder«. Det er forstaaeligt, at de Reformerte slog de katholske Helgenbilleder i Stykker, men naar de ogsaa ødelagde Frelserens Billeder, handlede de omtrent som Hedninger og Vandaler.

Vor store Reformator Luther saae med sin sunde Sands helt anderledes paa Sagen. Det var ham høilig imod, at Fanatikere, hvad der skete hist og her ogsaa i Tyskland, stormede Kirkerne og ødelagde Kunstværkerne, ja ikke heller skaanede Krucifixerne. Selv var han en Ynder af Kunsten og en Ven af den berømte Maler Lukas Kranach, der flere Gange malede hans Portræt. Paa et Maleri i Wittenberg har Kranach skildret Luther, som staar paa Prædikestolen og peger paa et stort Krucifix. Til Theodor Beza skriver Luther: »Enten jeg vil eller ikke vil, naar jeg hører om Kristus, saa fremstaar der i mit Hjerte Billedet af et Menneske, der hænger paa Korset. Er det ikke syndigt, men godt, at jeg har Kristus-billedet i mit Hjerte, hvorfor skal det da være Synd, naar jeg har det for Øie.«

Efter dette Foredrag gav Dr. H. F. Rørdam en Udsigt over Skjelskørs Historie i Middelalderen, idet han særlig dvælede ved Karmeliterklosteret sammesteds, hvor den bekjendte Lektor Povl Helgesen i Aaret 1524 synes at have haft sit Hjem, da hans mærkelige, til Kanniken Peder Iversen i Lund rettede Selvforsvar er dateret fra Skjelskør.

Tilslidst gav Cand. theol. Knud Heiberg støttet dels paa trykte, dels paa utrykte Kilder en Skildring af Grev Zinzendorfs Personlighed og hans Forhold til Danmark; karakteriserede derefter de kirkelige Retninger i Kristian den sjettes Regeringsaar, Pietismen, Herrnhutismen og Separatismen, for saa at give en Skildring af det herrnhutiske Brødresocietets, den første kristelige Forenings, Grundlæggelse i Kjøbenhavn. Taleren sluttede med nogle Meddelelser om dette Societets Stilling og Betydning i det 18de Aarhundrede¹).

¹) Referat af Foredragene i Sorø Amtstid. 1903, Nr. 122.

Det sidste af Aarets Foredrag holdtes den 16. September af Dr. H. F. Rørdam ved et Højskolemøde i **Karise**, ved hvilket han gav en Udsigt over de Vidnesbyrd om selvstændig Menighedsvirksomhed, som den danske Kirkes Historie indeholder, idet han søgte at paavise, at de Menighedsraad, som nu oprettes, havde Tilknytning til Forhold, som Fortiden ikke var ukendt med, om de end i Enevældens Periode havde mistet deres Betydning; tillige udtalte han Haab om, at de ny Former for kirkelig Selvvirksomhed fra Menighedens Side maatte bære gode Frugter for Menighedslivets Trivsel og derigennem styrke Kærligheden til vor gamle Folkekirke. (Et udførligt Referat af Foredraget og den dertil knyttede Diskussion findes i »Østsjællandsk Folkeblad« 1903 Nr. 297).
